

Received: 18.05.2022
Accepted: 23.05.2022
Published: 30.06.2022

Roczniki Administracji i Prawa
Annals of The Administration and Law
2022, XXII, z. 2: s. 43-63
ISSN: 1644-9126
DOI: 10.5604/01.3001.0016.0930
<https://rocznikiadministracjiiprawa.publisherspanel.com>

Aleksandra Wentkowska*
Nr ORCID: 0000-0001-7631-2615

Sławomir Tkacz**
Nr ORCID: 0000-0003-2858-2930

GRANICE WOLNOŚCI WYPOWIEDZI.
ARGUMENTACJA RZECZNIKA PRAW OBYWATELSKICH
W KASACJACH WNIESIONYCH W SPRAWACH
WYKROCZEŃ W ŚWIETLE POGLĄDÓW
EUROPEJSKIEGO TRYBUNAŁU PRAW CZŁOWIEKA

LIMITS OF FREEDOM OF EXPRESSION. ARGUMENTS
OF THE COMMISSIONER OF HUMAN RIGHTS
IN APPEALS CASES IN THE LIGHT OF THE EUROPEAN
COURT OF HUMAN RIGHTS JURISDICTION

Streszczenie: Wolność wypowiedzi stanowi jeden z podstawowych fundamentów demokratycznego społeczeństwa i jeden z podstawowych warunków jego rozwoju oraz samorealizacji osób. Jest nie tylko zasadą konstytucyjną, lecz również obejmuje ją ochroną Europejska Konwencja Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, Powszechna Deklaracja Praw Człowieka oraz Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych. Zgodnie z orzecznictwem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka ochrona, wynikająca z art. 10 Konwencji, rozciąga się na wszystkie rodzaje wypowiedzi wyrażających opinie, idee albo informacje, niezależnie od ich treści oraz sposobu komunikowania się, w szczególności o charakterze politycznym oraz dotyczące spraw publicznej troski. Takie są wymagania pluralizmu, tolerancji i otwartości, bez których demokratyczne społeczeństwo nie istnieje. Wolności wypowiedzi poświęcono wie-

---

* dr hab., prof. UŚ; Uniwersytet Śląski w Katowicach, Wydział Prawa i Administracji. Źródła finansowania publikacji: Wyższa Szkoła Humanitas; e-mail: aleksandra.wentkowska@us.edu.pl

** dr hab., prof. UŚ; Uniwersytet Śląski w Katowicach, Wydział Prawa i Administracji. Źródła finansowania publikacji: Wyższa Szkoła Humanitas; e-mail: slawomir.tkacz@us.edu.pl

le publikacji, pomimo to dyskurs w tym przedmiocie nie traci na znaczeniu i wciąż stanowi przedmiot sporów praktycznych i zainteresowania badaczy. W ostatnim okresie, w dobie nasilonych sporów politycznych i społecznych w Polsce problemy wolności wypowiedzi, zwłaszcza w przestrzeni publicznej (miejscach publicznych, do których zalicza się także przestrzeń internetową)¹, stanowią przedmiot wieloaspektowej debaty publicznej.

Słowa kluczowe: swoboda wypowiedzi, art. 10, Europejska Konwencja Praw Człowieka, Europejski Trybunał Praw Człowieka, Rzecznik Praw Obywatelskich, Sąd Najwyższy, demokratyczne państwo prawa

Summary: Freedom of expression is one of the fundamental foundations of a democratic society and one of the basic conditions for its development and the self-fulfillment of individuals. It is not only a constitutional principle, but is also protected by the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms, the Universal Declaration of Human Rights and the International Covenant on Civil and Political Rights. According to the case law of the European Court of Human Rights, protection under Art. 10 of the Convention extends to all kinds of statements expressing opinions, ideas or information, regardless of their content and manner of communication, in particular of a political nature and relating to matters of public concern. These are the requirements of pluralism, tolerance and openness without which a democratic society does not exist. Many publications have been devoted to the freedom of expression, yet the discourse on this subject is still relevant and is still the subject of practical disputes and the interest of researchers. Recently, in the era of identified intensified political and social disputes in Poland - the problems of freedom of expression, especially in public spaces (public places, which also includes the Internet space) have become the subject of a multifaceted public debate.

Keywords: freedom of speech, art. 10, European Convention on Human Rights, European Court of Justice, Commissioner on Human Rights in Poland, Supreme Court in Poland, democratic rule of law

WSTĘP

Wolność wypowiedzi jest traktowana jako jeden z podstawowych fundamentów demokratycznego społeczeństwa i jeden z podstawowych warunków jego rozwoju oraz samorealizacji osób. Jak stwierdza Sąd Najwyższy (dalej: SN), wolność wypowiedzi jest nie tylko zasadą konstytucyjną (art. 54 ust. 1 Konstytucji RP), lecz również obejmuje ją ochroną – w art. 10 ust. 1 i 2 – Europejska Konwencja Praw Człó-

---

¹ Por. postanowienie SN z dnia 17 kwietnia 2018 r., sygn. akt IV KK 296/17, OSP 2019/2/15, na mocy którego SN uznał za zasadną kasację RPO, w której postawiony został zarzut rażącego i mającego istotny wpływ na treść orzeczenia naruszenia prawa materialnego, tj. art. 141 k.w., polegającego na błędnym przyjęciu, że „Internet nie jest miejscem publicznym”, a w konsekwencji, iż czyn zarzucony obwinionemu nie wyczerpuje znamion wykroczenia określonego w tym przepisie, czego skutkiem było niezasadne umorzenie przeciwko niemu postępowania.

wieka i Podstawowych Wolności², Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (art. 19) oraz Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (art. 17 i 19)³.

Wolności wypowiedzi poświęcono wiele publikacji, pomimo to dyskurs w tym przedmiocie nie traci na znaczeniu i wciąż stanowi przedmiot sporów praktycznych i zainteresowania badaczy. W ostatnim okresie, w dobie nasilonych sporów politycznych i społecznych w Polsce problemy wolności wypowiedzi, zwłaszcza w przestrzeni publicznej (miejscach publicznych, do których zalicza się także przestrzeń internetową)⁴, stanowią przedmiot wieloaspektowej debaty publicznej. Z tego względu podjęcie tego zagadnienia w opracowaniu, w którym przedstawiono argumentację powoływaną w wystąpieniach Rzecznika Praw Obywatelskich (dalej: RPO) oraz Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej: ETPCz), jest jak najbardziej zasadne.

Na wstępie chcieliśmy zwrócić uwagę na niezwykle interesującą kwestię – nikt nie kwestionuje tego, że wolność wypowiedzi jest wartością konstytucyjną. Wydaje się, że należy zgodzić się z poglądem wyrażonym w literaturze, że polskim fenomenem jest liczba opracowań odnoszących się do funkcjonowania i orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego (dalej: TK), który bada konstytucyjność przepisów wkraczających w sferę praw i wolności konstytucyjnych⁵. Przedstawiona uwaga odnosi się także do zasady wolności wypowiedzi⁶. Jednocześnie wiele z nich w istocie nie wychodzi poza wypowiedzi TK, sformułowane w uzasadnieniach orzeczeń, które zapadły wiele lat temu. Ważne jest dostrzeżenie tego, że przemiany społeczne mają wpływ na interpretację ustawy zasadniczej – miejsce w nim prawa, a przede wszystkim praw i wolności jednostki⁷. W tym miejscu pojawia się pytanie, w jakim zakresie owe przemiany społeczne znajdują odzwierciedlenie w orzecznictwie sądowym. Jest to problem tym

² Europejska Konwencja Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie 4 listopada 1950 r., Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 (dalej: EKPCz).

³ Zob. wyroki ETPCz: z dnia 23 października 1994 r. *Jersild v. Danii*, skarga nr 13470/87; z dnia 8 lipca 2008 r., *Vajnai v. Węgrom*, skarga 33629/06; z dnia 15 marca 2011 r. *Otegi Mondragon v. Hiszpanii*, skarga 2034/07; z dnia 12 czerwca 2012 r. *Tatar i Faber v. Węgrom*, skargi nr 26005/08 i 26160/08; z dnia 21 października 2014 r. *Murat Vural v. Turcji*, skarga nr 9540/07; z dnia 13 marca 2018 r. *Stern Taulats i Roura Capellera v. Hiszpanii*, skargi nr 51168/15 i 51186/15.

⁴ Por. postanowienie SN z dnia 17 kwietnia 2018 r., sygn. akt IV KK 296/17, OSP 2019/2/15, na mocy którego SN uznał za zasadną kasację RPO, w której postawiony został zarzut rażącego i mającego istotny wpływ na treść orzeczenia naruszenia prawa materialnego, tj. art. 141 k.w., polegającego na błędnym przyjęciu, że „Internet nie jest miejscem publicznym”, a w konsekwencji, iż czyn zarzucony obwinionemu nie wyczerpuje znamion wykroczenia określonego w tym przepisie, czego skutkiem było niezasadne umorzenie przeciwko niemu postępowania.

⁵ Por. W. Staśkiewicz, *Wykładnia Konstytucji w kręgu ideologii*, [w:] *Wykładnia Konstytucji. Inspiracje, teorie, argumenty*, Warszawa 2014, s. 273.

⁶ Podkreślamy, że w niniejszym opracowaniu posługujemy się zamiennie terminami „wolność słowa” – „zasada wolności słowa”. Problematyka relacji zasad prawa oraz wartości została wyczerpująco przedstawiona w innym opracowaniu o charakterze monograficznym: Zob. S. Tkacz, *O zintegrowanej koncepcji zasad prawa w polskim prawoznawstwie (Od dogmatyki do teorii)*, Toruń 2014. Por. także: M. Kordela, *Zasady prawa. Studium teoretycznoprawne*, Poznań 2012; G. Maroń, *Zasady prawa. Pojmowanie i typologie a rola w wykładni i orzecznictwie konstytucyjnym*, Poznań 2011.

⁷ W. Staśkiewicz, *Wykładnia...*, s. 277.

bardziej istotny w sytuacji, gdy wiele przepisów ustawowych, penalizujących zachowania uznane przez prawodawcę za przekroczenie granic wolności słowa, pochodzi z lat dziewięćdziesiątych, a nawet lat siedemdziesiątych (okres PRL-u) XX wieku.

Podkreślamy, że w pierwszej kolejności organem, który systemowo jest uprawniony do tego, aby badać, czy prawodawca nie wprowadza przepisów, które w sposób niekonstytucyjny wkraczają w sferę praw i wolności chronionych na mocy ustawy zasadniczej, jest sąd konstytucyjny. Niestety, w dobie problemów związanych w funkcjonowaniem TK, które były wielokrotnie omawiane w literaturze, zwłaszcza z uchylaniem się prezeń od oceny działań aktualnego prawodawcy⁸, rola sądu konstytucyjnego w systemie ochrony praw i wolności konstytucyjnych jako „strażnika konstytucji” wydaje się obecnie dość marginalna. Oczywiście, pojawia się tu doniosłe zagadnienie oddziaływania rozmaitych ideologii na orzecznictwo TK⁹, które niewątpliwie wymaga odrębnego podjęcia. Niezależnie od tego dostrzegalna utrata autorytetu przez TK, określana w piśmiennictwie mianem „upolitycznienia jego polityczności” (wykorzystywanie sądu konstytucyjnego do realizacji bieżących interesów politycznych), czego nie należy mylić z „politycznością” TK, wpisaną w jego funkcjonowanie¹⁰, każe kwestię problemu wolności wypowiedzi rozpatrywać w aspekcie poglądów innych organów stojących na straży praw i wolności obywatelskich.

Niniejsze opracowanie poświęcone zostanie argumentacji z zasady wolności wypowiedzi w uzasadnieniu skarg kasacyjnych w sprawach wykroczeń, skierowanych przez RPO do SN w ostatnim czasie. W toku podjętych rozważań przedstawimy także orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, do którego poglądów RPO często odwołuje się w swoich wystąpieniach.

Zwrócić należy uwagę na to, że ciężar orzekania w sprawie granic wolności wypowiedzi spoczywa obecnie na organach władzy sądowniczej, które rozstrzygają indywidualne sprawy, w tym SN rozpatrującym kasacje RPO – zarówno od orzeczeń sądów rejonowych, które uprawomocniły się w I instancji, jak również prawomocnych orzeczeń sądów okręgowych. Oczywiście, odmiennie niż to ma się w przypadku orzecznictwa TK, rozstrzygnięcia sądów nie skutkują derogacją przepisów naruszających zasady konstytucyjne. Ich następstwem może być jednakże, zwłaszcza w przypadku utrwalonych linii orzeczniczych, interpretacja intencji prawodawcy, zwłaszcza gdy wymaga to wyważenia wartości konstytucyjnych, i tych, które stoją za wprowadzeniem określonych przepisów ustawowych, w tym norm karnoprawnych¹¹.

⁸ Por. przykładowo: S. Tkacz, *Trybunał Konstytucyjny jako organ stojący na straży konstytucyjności. Uwagi na tle analizy orzecznictwa z 2017 r.*, „Filozofia Publiczna i Edukacja Demokratyczna” 2018, nr 7(1), s. 302-327.

⁹ W. Staśkiewicz, *Wykładnia...*, s. 277.

¹⁰ S. Tkacz, *Trybunał...*, s. 322.

¹¹ Por. T. Gizbert-Studnicki, *Konflikt dóbr i kolizja norm*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1989, z. 1, s. 1-15.

W toku prowadzonych rozważań zostaną omówione kasacje, w których SN podzielił argumentację RPO, jak również te, które nie znalazły jego uznania, a także takie, co do których w chwili przygotowywania niniejszego tekstu SN nie zajął jeszcze stanowiska. Podkreślamy wyraźnie, że w toku analiz zajmujemy pozycję „obserwatora”, który dokonuje opisu działalności RPO oraz ETPCz. Nie podejmujemy natomiast analizy przedstawionej problematyki z punktu widzenia „uczestnika”, wymagałoby to bowiem sformułowania subiektywnych ocen w przedmiocie granic wolności wypowiedzi, które naszym zdaniem powinny być gwarantowane w celu realizacji wymagań pluralizmu, tolerancji i otwartości.

Przedmiot badań będą stanowiły kasacje w sprawach wykroczeń (unormowanych zarówno w kodeksie wykroczeń, jak również w innych przepisach rangi ustawowej). Ten wybór uzasadniają następujące względy: po pierwsze, zwrócić należy uwagę, że kodeks wykroczeń jest aktem pochodzącym z 1971 roku¹². Zmiana warunków społecznych powoduje, że akt ten pozostawia dość duży margines swobody interpretatorowi, co rodzi konieczność odczytania na nowo celów i intencji prawodawcy. Po drugie, wydaje się, że właśnie przepisy penalizujące wykroczenia stanowią narzędzie, które często jest wykorzystywane instrumentalnie do karania osób, które publicznie głoszą poglądy sprzeczne z ideologią preferowaną przez rządzących (niezależnie od tego, kto aktualnie sprawuje władzę). Sprawy te często rozstrzygane w postępowaniu mandatowym mogą nie trafić w ogóle do sądów; niejednokrotnie są także rozstrzygane przez sądy w trybie nakazowym. Problem ten najlepiej obrazuje stosowanie przepisów k.w. w toku pandemii COVID-19¹³. Podjęte zagadnienie ma zatem znaczący wymiar praktyczny – przepisom dotyczącym wykroczeń w literaturze zazwyczaj poświęca się znacznie mniej uwagi w odniesieniu do tych, które normują przestępstwa.

Nasze zamierzenie badawcze dotyczące zagadnienia wolności słowa ograniczamy do problemów istotnych w świetle wystąpień RPO i przedstawionej przezeń argumentacji, w tym argumentu z orzecznictwa ETPCz.

Podkreślamy, że prowadzone rozważania ograniczamy do tak zakreślonych analiz – z zakresu prowadzonych badań wyłączamy wszelkie inne wątki odnoszące się do problematyki wolności słowa, których podjęcie wymagałoby przygotowania opracowania o charakterze monograficznym.

GRANICE WOLNOŚCI WYPOWIEDZI W ŚWIETLE ARGUMENTACJI RZECZNIKA PRAW OBYWATELSKICH

Argumentacja z zasady wolności słowa była przez RPO niejednokrotnie podnoszona w kasacjach wniesionych w sprawach wykroczeń, których przedmiot stanowiły

¹² Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń (Dz.U. 2021.2008 t.j.); (dalej: k.w.).

¹³ Precyzyjnie: A. Wentkowska, S. Tkacz, *Ograniczenia praw i wolności obywatelskich w dobie pandemii COVID-19 w świetle charakterystyki prawa jako systemu*, „Roczniki Administracji i Prawa” 2021, XXI, z. 1, s. 177-133.

czyny zaistniałe w toku protestów będących następstwem wydania przez TK wyroku w dniu 22 października 2020 r.¹⁴, w którym za niekonstytucyjny został uznany art. 4a ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży¹⁵. Zwrócić należy uwagę na to, że RPO odwoływał się do zasady wolności wypowiedzi zarówno w sytuacjach wykrzykiwania pewnych haseł, jak również umieszczenia ich na transparentach. Stanowisko przedstawione przez RPO w uzasadnieniach tych kasacji wymaga analizy.

Na uwagę zasługuje kasacja wniesiona od orzeczenia sądu okręgowego, na mocy którego został utrzymany wyrok sądu rejonowego uznający obwinionego za winnego popełnienia wykroczenia z art. 141 k.w., polegającego na tym, że w miejscu publicznym na transparencie, jaki trzymał w trakcie spontanicznego zgromadzenia pod biurem poselskim umieścił napis (słowo) o treści nieprzyzwoitej¹⁶. Art. 141 k.w. penalizuje wykroczenie polegające na umieszczeniu w miejscu publicznym nieprzyzwoitego ogłoszenia, napisu lub rysunku albo użycie słów nieprzyzwoitych. RPO, podnosząc zarzut błędnego przypisania obwinionemu odpowiedzialności za wykroczenie z art. 141 k.w., mimo braku społecznej szkodliwości czynu, nie zakwestionował tego, że słowo umieszczone na transparencie miało charakter wulgarny. Jednocześnie zwrócił uwagę na to, że w zaistniałej sytuacji sąd winien rozważyć, czy umieszczenie przez obwinionego napisu nieprzyzwoitego na transparencie nie stanowiło głosu w debacie publicznej, stanowiącego dopuszczalną w świetle konstytucyjnej zasady wolności wypowiedzi krytykę działań podejmowanych przez organy władzy publicznej, w tym partie polityczne. Zdaniem RPO sądy, dokonując oceny zachowań mających na celu zaprotestowanie przeciwko określonym działaniom władzy publicznej, nie mogą pomijać motywów, którymi kierują się obywatele¹⁷. Wskazuje on, że poddając ocenie zachowanie obwinionego, nie można pomijać tego, jaki cel mu przyświecał oraz rangi społecznie uzasadnionego interesu, w którym podjął on krytykę decyzji władz państwowych, zabierając jako obywatel RP głos w debacie publicznej. RPO wprost pisze, że ocenie poddać należy pobudki, którymi kierował się obwiniony, w szczególności to, czy użycie określonych środków ekspresji miało na celu naruszenie moralności publicznej, obrażenie innej osoby,

¹⁴ Wyrok TK z dnia 22 października 2020 r., sygn. akt K 1/20, OTK-A 2021/1.

¹⁵ Obecnie obowiązujący tekst jednolity ustawy Dz.U. 2022.1575.

¹⁶ Sprawa zarejestrowana w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich pod sygn. akt BPK.511.81.2021.

¹⁷ Por. przykładowo wyrok SN z dnia 11 grudnia 2018 r., sygn. akt III KK 649/18, Lex nr 2622381, w którym SN po rozpatrzeniu kasacji wniesionej przez RPO uchylił zaskarżony wyrok i uniewinnił obwinioną od przypisanego jej wykroczenia, wskazując, że czyn w ogóle pozbawiony cech społecznej szkodliwości społecznej nie stanowi wykroczenia. W uzasadnieniu wskazanego orzeczenia SN, badając motyw, którymi kierowała się obwiniona, stwierdził, że brała ona udział w szeroko zakrojonej pokojowej akcji protestacyjnej. Jej zachowania stanowiące działanie na rzecz zasad konstytucyjnych – powinno korzystać ze wsparcia władz publicznych. Sąd Najwyższy *expressis verbis* stwierdził, że nie było żadnych podstaw, by wątpić w szlachetne motyw, które inspirowały obwinioną, towarzyszyła jej rzeczywista i autentyczna troska – a jej zachowanie pozbawione wszelkiej agresji – nie odznaczało się w najmniejszym stopniu szkodliwością społeczną.

nawoływanie do przemocy i agresji, czy też jego zamiarem było sformułowanie jasnego i prostego w swej treści komunikatu, kierowanego w stronę władzy publicznej, wynikającego z troski o stan praw i wolności obywatelskich w państwie. Konstatując, RPO przedstawił stanowisko, że zachowanie obwinionego mieściło się w dopuszczalnych granicach krytyki władzy publicznej, która jest dopuszczalna na gruncie zasad konstytucyjnych, prawa międzynarodowego i poglądów ETPCz. Orzecznictwo ETPCz, do którego RPO w niniejszej sprawie wielokrotnie się odwoływał, zostanie poddane analizie w kolejnym punkcie rozważań.

RPO w niniejszej sprawie przywołał m.in. stanowisko wyrażone przez SN w wyroku wydanym w następstwie wniesienia przez RPO kasacji od prawomocnego orzeczenia sądu okręgowego, na mocy którego ukarano obwinionego o to, że opublikował na serwisie internetowym YouTube film zatytułowany „Mazurek K.”, w którym wykonał on hymn Rzeczypospolitej Polskiej ze zmienionymi przez siebie słowami, czym naruszył przepisy art. 1 ust. 1 i 2 oraz art. 15 ustawy z dnia 31 stycznia 1980 r. o godle, barwach i hymnie Rzeczypospolitej Polskiej oraz o pieczęciach państwowych, tj. popełnienie wykroczenia określonego w art. 49 § 2 k.w. polegającego na lekceważeniu hymnu Rzeczypospolitej Polskiej¹⁸. SN w przytoczonym przez RPO wyroku wyraził pogląd, że ochrona wolności wypowiedzi nie zależy od formy jej wyrażenia i dlatego prawo chroni nie tylko opinie (oceny) wyważone i rozsądne, ale również przesadzone, drażniące, a nawet odpychające. Pogląd może być ostrzejszy, jeżeli ocena dotyczy ważnej kwestii społecznej, a pod tym pojęciem należy rozumieć sprawy o istotnym znaczeniu dla społeczeństwa. W przedmiotowej sprawie motywem działań oskarżonego było zwrócenie uwagi na istotny problem społeczny i polityczny, jakim stała się kwestia uchodźców z ogarniętych wojną obszarów, szukających bezpiecznego schronienia. SN, uniewinniając ukaranego od popełnienia zarzucanego mu czynu, stwierdził: „(...) swoboda wypowiedzi nie ogranicza się do informacji i poglądów, które są odbierane - również z uwagi na określoną formę wyrazu - przychylnie przez wszystkich, czy uważane za neutralne przez każdą jednostkę, lecz odnosi się także do takiej ekspresji, która może oburzać, razić czy niepokoić część społeczeństwa. Jeżeli więc z uwagi na wymagania pluralizmu, tolerancji i otwartości na inne poglądy dopuszczalne jest przekazywanie tych poglądów, czy też głoszenie prezentowanych wartości w sposób nawet prowokacyjny czy też wręcz szokujący, to dopóty, dopóki nie będzie się do wiązało z przemocą lub wzywaniem do jej zastosowania, a także nie będzie miało na celu obrażenia kogokolwiek i będzie dotyczyło istotnych problemów społecznych czy politycznych, dopóty będzie to dopuszczalna forma wyrażania poglądów, mieszcząca się w konstytucyjnym oraz konwencyjnym pojęciu wolności wypowiedzi”¹⁹.

¹⁸ Wyrok SN z dnia 14 października 2019 r., sygn. akt II KK 381/18, OSNKW 2019/11-12/70.

¹⁹ Ibidem.

Rzecznik Praw Obywatelskich wniosł do SN także kasację od wyroku nakazowego wydanego przez sąd rejonowy, na mocy którego obwinieni w trakcie protestów będących następstwem wskazanego orzeczenia TK mieli pod biurem poselskim wykrzykiwać w toku zgromadzenia słowa powszechnie uznane za nieprzyzwoite²⁰. Interesujące jest to (jednak wydaje się, że jest to problem wymagający odrębnego podjęcia), iż obwinieni zostali jednocześnie uznani za winnych popełnienia wykroczeń z art. 141 k.w. (używanie słów nieprzyzwoitych w miejscu publicznym) oraz art. 51 § 1 k.w. (zakłócenie ładu i porządku głośnym krzykiem i hałasem i poprzez wykrzykiwanie słów powszechnie uznawane za nieprzyzwoite)²¹. W tej sprawie RPO, przywołując argument z wolności wypowiedzi, zakwestionował orzekanie w postępowaniu nakazowym, co według niego skutkowało zaniechaniem przez sąd ustaleń co do tego, czy zachowanie obwinionych nie stanowiło dopuszczalnej w świetle konstytucyjnej zasady wolności słowa krytyki działań podejmowanych przez organy władzy. Sąd Najwyższy wyrokiem z dnia 1 lipca 2021 r., sygn. akt IV KK 238/21, w tej części sprawy uchylił wyrok zaskarżony kasacją RPO i sprawę przekazał sądowi pierwszoinstancyjnemu do ponownego rozpoznania²².

Na uwagę zasługują także dwie kasacje wniesione przez RPO, w których argument z wolności wyrażania poglądów został podniesiony w sprawach, w których osoby obwinione zostały ukarane wyrokami nakazowymi za wykroczenie z art. 52 § 2 pkt 1 k.w., polegające na tym, że siedząc na pasie jezdni, blokowały trasę przemarszu niezakazanego przepisami prawa zgromadzenia²³. RPO wyraził pogląd, że wolność wyrażania poglądów oznacza wolność wszelkich zachowań (działań i zaniechań) stanowiących formę ekspresji własnych myśli, zarówno zwerbalizowanych, jak i posługujących się innym niż słowo kodem znaczeniowym. Poglądy można bowiem wyrażać w różny sposób, nie tylko słownie (mówiąc lub pisząc), lecz także za pomocą obrazów i zachowań. Z uwagi na treść prezentowanych przez osoby obwinione haseł na tablicach oraz symbolikę białych kwiatów ułożonych na jezdni – zdaniem RPO – organ władzy sądowniczej powinien ustalić to, czy ich działanie nie mieściło się w granicach konstytucyjnej zasady wyrażania poglądów w przestrzeni publicznej, czego zaniechał.

Znamienne jest to, że pomimo tożsamej argumentacji przedstawionej przez RPO w dwóch kasacjach dotyczących tego samego zdarzenia, jedna z nich została

²⁰ Sprawa zarejestrowana w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich pod sygn. akt BPK.511.33.2021. Por. także tożsamą sprawę zarejestrowaną pod sygn. akt BPK.511.31.2021.

²¹ Odmienne w sprawie zarejestrowanej pod sygn. akt BPK.511.31.2021, w której obwiniony został uznany winnym popełnienia wykroczenia z art. 51 § 1 k.w. polegającego na zakłóceniu ładu i porządku poprzez wykrzykiwanie słów powszechnie uznanych za nieprzyzwoite, natomiast nie został mu postawiony zarzut popełnienia wykroczenia z art. 141 k.w.

²² Wyrok SN z dnia 1 lipca 2021 r., sygn. akt IV KK 238/21 jest dostępny na stronie internetowej SN: <http://www.sn.pl/sites/orzecznictwo/orzeczenia3/iv%20kk%20238-21.pdf>.

²³ Sprawy zarejestrowane w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich pod sygn. akt II.510.456.2021 oraz II.510.457.2021.

oddalona jako oczywiście bezzasadna²⁴, druga natomiast uznana za zasadną, czego następstwem stanowiło uchylenie zaskarżonego wyroku nakazowego i przekazanie sprawy sądowi rejonowemu do ponownego rozpoznania²⁵. Pierwsze z tych orzeczeń nie zawiera uzasadnienia, trudno zatem ustalić, jakie przesłanki przesądziły o podjętym rozstrzygnięciu. Jeśli chodzi natomiast o drugi wyrok, niezwykle istotne jest stanowisko wyrażone przez SN, zgodnie z którym „(...) sprawy dotyczące realizacji wolności i praw obywatelskich, choć na pierwszy rzut oka mogą wydawać się nieskomplikowane, w rzeczywistości wymagają nie tylko dogłębnego zbadania okoliczności zdarzenia będącego przedmiotem osądu, ale również wszechstronnej analizy zachowania sprawcy przez pryzmat znamion konkretnego typu czynu zabronionego. Są to bowiem kwestie szczególnie społecznie wrażliwe. Przedwczesne decydowanie o nich w postępowaniu w trybie nakazowym może doprowadzić do wydania orzeczenia wadliwego, nieuwzględniającego niuansów danej sytuacji, przesądzających o winie lub jej braku po stronie obwinionego”²⁶.

Przedstawione wypowiedzi pozwalają na sformułowanie szeregu istotnych wniosków o charakterze praktycznym dotyczących granic wolności wypowiedzi. Przedstawimy je w ostatniej części rozważań, w których odwołamy się do poglądów teoretycznoprawnych dotyczących rozwiązywania kolizji zasad konstytucyjnych w kontekście praw człowieka, w tym orzecznictwa ETPCz.

GRANICE WOLNOŚCI WYPOWIEDZI W ŚWIETLE POGLĄDÓW EUROPEJSKIEGO TRYBUNAŁU PRAW CZŁOWIEKA

Rzecznik Praw Obywatelskich w przedstawionych w poprzednim punkcie rozważań o kasacjach, uzasadniając swoje stanowisko, niejednokrotnie odwołuje się do orzecznictwa ETPCz. Dlatego też w toku dalszych rozważań poddane zostaną analizie linie orzecznicze ETPCz.

Ważną rolę w argumentacji RPO zajmuje wyrok ETPCz w sprawie Handyside p. Zjednoczonemu Królestwu z 7.12.1976 r., skarga nr 5493/72, w którym po raz pierwszy zostały określone granice swobody wypowiedzi. ETPCz w tym wyroku stwierdził, że swoboda wypowiedzi jest jednym z filarów demokratycznego społeczeństwa, podstawą jego rozwoju i warunkiem samorealizacji jednostki. Z zastrzeżeniem ustępu drugiego art. 10 Konwencji, nie może obejmować wyłącznie informacji i poglądów odbieranych przychylnie albo postrzeganych jako nieszkodliwe lub obojętne, ale i takie, które obrażają, oburzają lub wprowadzają niepokój w państwie albo w jakiejś grupie społeczeństwa. Słusznie podnosi się w związku z tym

²⁴ Postanowienie SN z dnia 11 kwietnia 2022 r., sygn. akt II KK 89/22 jest dostępne na stronie internetowej SN: <http://www.sn.pl/sites/orzecznictwo/OrzeczeniaHTML/ii%20kk%2089-22.docx.html>.

²⁵ Wyrok SN z dnia 15 marca 2022 r., sygn. akt II KK 90/22, Lex nr 3350085.

²⁶ Ibidem.

w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, że ochrona wolności wypowiedzi, zagwarantowana w art. 10 ust. 1 EKPCz, nie zależy od formy jej wyrażenia. Ocena nawet przesadzona, ale oparta na faktach prawdziwych, która nie zawiera treści znieważających, nie powinna być uznana za naruszenie czci²⁷. Stąd też można przyjąć, że ochrona wynikająca z art. 10 Konwencji rozciąga się na wszystkie rodzaje wypowiedzi wyrażających opinie, idee albo informacje, niezależnie od ich treści oraz sposobu komunikowania się, w szczególności o charakterze politycznym oraz dotyczące spraw publicznej troski²⁸. Takie są wymagania pluralizmu, tolerancji i otwartości, bez których demokratyczne społeczeństwo nie istnieje²⁹.

Jak przewidziano w art. 10 EKPCz, niezbędność jakiegokolwiek ograniczenia swobody wypowiedzi musi zostać przekonująco wykazana. To przede wszystkim do władz krajowych należy ocena tego, czy istnieje pilna potrzeba społeczna dla wprowadzenia ograniczenia, a władze te, dokonując swej oceny, cieszą się szerokim marginesem uznania. Zadaniem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka przy wykonywaniu swej jurysdykcji kontrolnej nie jest zastąpienie właściwych organów władzy krajowej, lecz raczej kontrola na podstawie art. 10 Konwencji, w świetle sprawy jako takiej, rozstrzygnięć wydawanych w ramach przysługującej tymże organom swobody decyzyjnej. To nie oznacza, iż kontrola ogranicza się do oceny, czy pozwane państwo wykonuje swą swobodę decyzyjną rozsądnie, starannie i w dobrej wierze. Trybunał musi przeanalizować ingerencję w świetle wszystkich okoliczności sprawy i rozstrzygnąć, czy powody przedstawione przez władze krajowe na jej uzasadnienie są „istotne i wystarczające” oraz czy ingerencja była „proporcjonalna do uzasadnionego prawnie celu, który miał zostać zrealizowany”. Czyżniąc to, Trybunał musi upewnić się, czy organy władzy krajowej zastosowały standardy zgodne z zasadami chronionymi w art. 10 oraz ponadto czy opierały się one na dającej się zaakceptować ocenie istotnych okoliczności faktycznych³⁰.

Trybunał wielokrotnie potwierdzał ogólne zasady dotyczące niezbędności ingerencji w prawo do wolności wyrażania opinii w demokratycznym społeczeństwie.

²⁷ Zob. wyroki ETPC: z dnia 23 października 1994 r. *Jersild v. Danii*, skarga nr 13470/87; z dnia 8 lipca 2008 r. *Vajnai v. Węgrom*, skarga 33629/06; z dnia 15 marca 2011 r. *Otegi Mondragon v. Hiszpanii*, skarga 2034/07; z dnia 12 czerwca 2012 r. *Tatar i Faber v. Węgrom*, skargi nr 26005/08 i 26160/08; z dnia 21 października 2014 r. *Murat Vural v. Turcji*, skarga nr 9540/07; z dnia 13 marca 2018 r. *Stern Taulats i Roura Capellera v. Hiszpanii*, skargi nr 51168/15 i 51186/15.

²⁸ M.A. Nowicki [w:] *Komentarz do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności*, [w:] *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, wyd. VIII, Warszawa 2021, art. 10, <https://sip.lex.pl/#/commentary/587259731/664323/nawicki-marek-antoni-komentarz-do-konwencji-o-ochronie-praw-czlowieka-i-podstawowych-wolnosci-w...?cm=URELATIONS> [dostęp: 20.08.2022], zob. również A. Krzywoń, M. Wiącek, W. Brzozowski, *Prawa człowieka*, Warszawa 2021.

²⁹ *Handyside przeciwko Wielkiej Brytanii*, wyrok z dnia 17 grudnia 1976 r., A. 12, § 49. Zob. również M.A. Nowicki [w:] *Komentarz do Konwencji o ochronie praw człowieka...*

³⁰ 2591/19, *Wolność wyrażania opinii*. Umieszczenie na prezerwatywach wizerunków związanych z historią i religijnością pozwanego państwa, *Gachechiladze v. Gruzja* – Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka; LEX nr 3198985 – wyrok z dnia 22 lipca 2021 r.

Przymiotnik „niezbędny” w rozumieniu art. 10 ust. 2 oznacza istnienie „pilnej potrzeby społecznej”. Państwa dysponują określonym marginesem uznania przy ocenie tego, czy taka potrzeba istnieje, jednak margines ten nie jest nieograniczony, lecz idzie w parze z kontrolą europejską sprawowaną przez Trybunał, którego zadaniem jest wydanie ostatecznego rozstrzygnięcia, czy dane ograniczenie można pogodzić z wolnością wypowiedzi chronioną przez art. 10. Szerokość marginesu uznania przysługującego państwom różni się w zależności od wielu czynników, wśród których rodzaj wypowiedzi ma szczególne znaczenie. Na podstawie art. 10 ust. 2 Konwencji istnieje niewiele miejsca na ograniczenia wypowiedzi politycznych lub debaty w sprawach zainteresowania publicznego. Jednakże szerszy margines uznania jest dostępny państwom przy regulowaniu wolności wypowiedzi w sprawach, które mogą obrażać głębokie wewnętrzne przekonania w sferach takich jak moralność, a zwłaszcza wyznanie. Podobnie państwa dysponują szerokim marginesem uznania przy regulowaniu wypowiedzi w sprawach handlowych lub reklamowych. W swoim orzecznictwie Trybunał przyjmował, iż wymóg udowodnienia w rozsądnym stopniu, iż wypowiedź o faktach była zasadniczo zgodna z prawdą, nie narusza art. 10 Konwencji. Trybunał przyjmował również, iż niepodjęcie żadnego wysiłku w tym zakresie działa na niekorzyść skarżących. Trybunał jednakże przyjmował również, iż jeżeli skarżący wyraźnie bierze udział w debacie publicznej na ważny temat, nie można wymagać od niego spełnienia bardziej wymagającego standardu niż kryterium należytej staranności. W tych okolicznościach obowiązek udowodnienia wypowiedzi o faktach może pozbawić skarżącego ochrony przyznawanej w art. 10³¹.

ETPCz wielokrotnie podkreślał szczególne znaczenie, jakie w społeczeństwie demokratycznym niesie ochrona wypowiedzi politycznych³², swobodny udział w dyskusji o sprawach publicznej troski³³ oraz wolność prasy. Od uczestników debaty publicznej wymaga się zachowania pewnych granic – w szczególności poszanowania dobrego imienia i praw innych – mogą jednak posługiwać się przesadą, a nawet prowokacją³⁴, mają więc, innymi słowy, prawo do wypowiedzi nawet w jakiś sposób nieumiarkowanych³⁵. W swym orzecznictwie Trybunał zidentyfikował również szereg istotnych

³¹ 20422/15, Wolność wyrażania opinii. Postępowanie sądowe o naruszenie dóbr osobistych przeprowadzone w trybie wyborczym na podstawie art. 111 Kodeksu wyborczego, *Staniszewski v. Polska* – Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka; LEX nr 3241352 – wyrok z dnia 14 października 2021 r.

³² Np. wyrok *Kayasu v. Turcja* z dnia 13 listopada 2008 r., Izba (Sekcja II), skargi nr 64119/00 i 76292/01, § 93; zob. również: *Brasilier v. Francja* z dnia 11 kwietnia 2006 r., Izba (Sekcja II), skarga nr 71343/01, § 41; *Cumhuriyet Vakfi i inni v. Turcja* z dnia 8 października 2013 r., Izba (Sekcja II), skarga nr 28255/07, § 57.

³³ Np. wyrok *Süre v. Turcja* (nr 1) z dnia 8 lipca 1999 r., Wielka Izba, skarga nr 26682/95, § 61.

³⁴ Wyrok *Haguenauer v. Francja* z dnia 22 kwietnia 2010 r., Izba (Sekcja V), skarga nr 34050/05, § 49; *Paraskevopoulos v. Grecja* z dnia 28 czerwca 2018 r., Izba (Sekcja I), skarga nr 64184/11, § 40; *Tagiyev i Huseynov v. Azerbejdżan* z dnia 5 grudnia 2019 r., Izba (Sekcja V), skarga nr 13274/08, § 48.

³⁵ Zob. np. wyrok *Prager i Oberschlick v. Austria* z dnia 26 kwietnia 1995 r., A. 313, § 38; *De Hayes i Gijssels v. Belgia* z dnia 24 lutego 1997 r., RJD 1997-I, § 46–48; *Mamče v. Francja* z dnia 7 listopada 2006 r., Izba (Sekcja II), skarga nr 12697/03, § 25; *Dąbrowski v. Polska* z dnia 19 grudnia 2006 r., Izba

kryteriów, w oparciu o które prawo do wolności wyrażania opinii zostaje zrównoważone z prawem do poszanowania życia prywatnego. Podkreślił jednak, że niezależnie od poziomu sporów politycznych należy próbować zapewnić, aby ich uczestnicy zachowali minimalny choćby stopień umiarkowania i przyzwoitości, zwłaszcza że dobre imię każdego polityka – nawet najbardziej kontrowersyjnego – podlega ochronie na podstawie Konwencji³⁶. W sprawie *Manannikov v. Rosja* Trybunał przychylił się do ustalenia sądów krajowych, zgodnie z którymi baner (o treści „Putin jest lepszy od Hitlera” zaprezentowany przez skarżącego na wiecu poparcia dla Władimira Putina) faktycznie mógł być postrzegany jako obraźliwy i prowokacyjny przez niektórych uczestników³⁷. W rzeczy samej, porównanie Władimira Putina do Adolfa Hitlera mogło być postrzegane jako coś innego niż poparcie dla polityki prezydenta. Trybunał zatem uznaje argument rządu opierający się na ocenie sytuacji przez krajowe organy władzy, zgodnie z którymi prezentacja przedmiotowego baneru mogła skutkować konfliktem pomiędzy skarżącym a uczestnikami wydarzenia publicznego, a zaskarżone środki w konkretnych okolicznościach sprawy nie wykraczały poza to, co „niezbędne w demokratycznym społeczeństwie”³⁸.

Należy również wskazać, iż jak art. 10 ust. 2 wyraźnie przewiduje, wykonywanie wolności wyrażania opinii związane jest z obowiązkami i odpowiedzialnością. Wśród nich znajduje się ogólny wymóg zapewnienia pokojowego poszanowania praw gwarantowanych na podstawie art. 9 osobom o takich przekonaniach, łącznie z obowiązkiem unikania tak dalece, jak to możliwe, w odniesieniu do przedmiotów kultu, wypowiedzi bezpodstawnie obraźliwych w stosunku do innych osób i profanacyjnych. Gdy wypowiedzi takie wychodzą poza granice krytycznego kwestionowania np. przekonań religijnych innych osób i mogą wzniecać religijną nietolerancję, na przykład w razie niezasadnego, a nawet obraźliwego ataku na obiekt kultu religijnego, państwo może w uprawniony sposób uznać takie wypowiedzi za niezgodne z zasadą poszanowania wolności myśli, sumienia i wyznania, i zastosować proporcjonalne środki ograniczające. Nadto wypowiedzi, które mają na celu głoszenie, wzniecanie lub uzasadnienie nienawiści opierającej się na nietolerancji, łącznie z nietolerancją religijną, nie korzystają z ochrony z art. 10 Konwencji³⁹.

(Sekcja IV), skarga nr 18235/02, § 35; *Uj v. Węgry* z dnia 19 lipca 2011 r., Izba (Sekcja II), skarga nr 23954/10, § 24; *Smolorz v. Polska* z dnia 16 października 2012 r., Izba (Sekcja IV), skarga nr 17446/07. M.A. Nowicki [w:] *Komentarz do Konwencji o ochronie praw człowieka...*

³⁶ Wyrok *Lindon, Otchakovsky-Laurens i July v. Francja* z dnia 22 października 2007 r., Wielka Izba, skargi nr 21279/02 i 36448/02, § 56-57. M.A. Nowicki [w:] *Komentarz do Konwencji o ochronie praw człowieka...*

³⁷ 9157/08, *Wolność wyrażania opinii. Mandat za naruszenie porządku za rozwinięcie kontrowersyjnego banneru w środku demonstracji oponentów skarżącego, Manannikov v. Rosja* – Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka; LEX nr 3292115 – wyrok z dnia 1 lutego 2022 r.

³⁸ 9157/08, *Manannikov v. Rosja*.

³⁹ 2591/19, *Wolność wyrażania opinii. Umieszczenie na prezerwatywach wizerunków związanych z historią i religijnością pozwanego państwa, Gachechiladze v. Gruzja* – Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka; LEX nr 3198985 – wyrok z dnia 22 lipca 2021 r.

Przy ocenie ingerencji w wolność wyrażania opinii w sprawach tego rodzaju, obok ogólnych zasad sformułowanych w orzecznictwie Trybunału na podstawie art. 10 Konwencji, istotne i warte uwzględnienia mogą okazać się różne czynniki, w tym: społeczny i polityczny kontekst wypowiedzi; to, czy wypowiedzi, rozsądnie rozumiane i postrzegane w ich bezpośrednim i szerszym kontekście, mogą być postrzegane jako bezpośrednie lub pośrednie nawoływanie do przemocy lub jako uzasadnienie przemocy, nienawiści lub nietolerancji; sposób wypowiedzi; oraz to, czy wypowiedzi mogą – bezpośrednio lub pośrednio – doprowadzić do szkodliwych konsekwencji. To raczej wzajemne oddziaływanie różnych czynników, a nie jeden czynnik w oderwaniu od kontekstu przesądza o rozstrzygnięciu konkretnej sprawy, łącznie z zachowaniem równowagi pomiędzy wolnością wypowiedzi a prawami innych osób. W niektórych przypadkach, jak podkreśla Trybunał, konkretną cechą „mowy nienawiści” jest to, iż towarzyszy jej zamiar podżegania, lub można racjonalnie oczekiwać, iż przyniesie skutek w postaci podżegania innych osób do popełnienia czynów z udziałem przemocy, zastraszania, wrogości lub dyskryminacji osób, w które jest wymierzona. Element podżegania pociąga za sobą istnienie wyraźnego zamiaru spowodowania czynów z udziałem przemocy, zastraszania, wrogości lub dyskryminacji, lub bezpośredniego ryzyka zaistnienia takich czynów jako konsekwencji zastosowania konkretnej „mowy nienawiści”. Zamiar podżegania może zostać ustalony wówczas, gdy po stronie osoby używającej mowy nienawiści pojawia się jednoznaczne wezwanie innych osób do popełnienia danych czynów, lub gdy wezwanie takie może zostać domniemane z siły stosowanego języka lub innych istotnych okoliczności, takich jak zachowanie mówcy. Jednakże istnienie zamiaru nie zawsze jest łatwe do wykazania, zwłaszcza tam, gdzie dane wypowiedzi pozornie są przepełnione troską o domniemane okoliczności lub zakodowane w stosowanym języku⁴⁰.

W sprawie *Kilin v. Rosja* sądy krajowe uznały, iż zamiar skarżącego obejmował podżeganie do przemocy ukierunkowane na spowodowanie niezgody etnicznej i naruszenie praw i wolności nie-Rosjan⁴¹. Zachowanie zarzucone skarżącemu sprowadzało się do udostępnienia innym plików audio i wideo, które skarżący umieścił na swym profilu w mediach społecznościowych. Materiał umieszczony na profilu w mediach społecznościowych był w tym czasie stale dostępny przez Internet, więc z nagraniem mogła się zapoznać „szeroka publiczność”. Trybunał nie wyklucza, iż umieszczanie takich treści w taki sposób w ramach onlinowej grupy (nawet relatywnie niewielkiej) podobnie myślących osób może spowodować wzmocnienie i radykalizację poglądów takich osób bez możliwości ich weryfikacji w drodze dyskusji krytycznej lub poprzez inne poglądy. Trybunał uznał, że uzasadnienia sądów

⁴⁰ 10271/12, Wolność wyrażania opinii. Skazanie karne za udostępnianie rasistowskich treści innych osób na profilu w serwisie mediów społecznościowych, *Kilin v. Rosja* – Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka; LEX nr 3171158 – wyrok z dnia 11 maja 2021 r.

⁴¹ 10271/12, *Kilin v. Rosja*.

krajowych oparte na karnym zamiarze skarżącego mogą być postrzegane zarówno jako istotne, jak i wystarczające, aby uzasadnić w niniejszej sprawie jego ściganie za przestępstwo wzywania do przemocy na tle etnicznym. Ryzyko szkody wynikające z treści i komunikacji internetowej w sferze wykonywania i poszanowania praw i wolności podstawowych może być wyższe niż wynikające z wypowiedzi prasowych, jako że „mowa bezprawna”, w tym mowa nienawiści i podżeganie do przemocy, może zostać rozpowszechniane jak nigdy wcześniej, na cały świat, w ciągu kilku sekund, i może pozostać na stałe dostępne online. Jednocześnie zasięg i potencjalny impakt wypowiedzi online o niewielkim czytelnictwie (lub, jak to może mieć miejsce, o niewielkiej bazie czytelników na platformach społecznościowych), oraz wypowiedzi publikowanych na głównych lub często odwiedzanych stronach internetowych, może być różne. Może to mieć znaczenie dla oceny potencjalnego wpływu publikacji online na określenie jej zasięgu wśród ludności⁴².

Ochrona z art. 10 nie ogranicza się do słowa mówionego lub pisanego, jako że idee i opinie mogą być również przekazywane w drodze pozasłownych środków wyrazu lub poprzez zachowanie danej osoby. Dokonując rozstrzygnięcia, czy określony czyn lub zachowanie wchodzi w zakres stosowania art. 10 Konwencji, Trybunał musi wziąć pod uwagę charakter przedmiotowego czynu lub zachowania, w szczególności formę wyrazu postrzeganą z obiektywnego punktu widzenia, a także cel lub zamiar osoby dokonującej przedmiotowego czynu lub zachowania. W sprawie *Karuyev v. Rosja* Trybunał stwierdza, iż akt oplucia fotografii polityka („portret powszechnie wybranego Prezydenta Putina”) w dzień po jego powtórnych wyborach musi zostać uznany za wyrażenie opinii politycznej⁴³. Prawdziwym celem ingerencji władz państwa było stłumienie wszelkiej krytyki na temat prezydenta Putina i jego metod rządzenia. Nadto, ponad wszelką wątpliwość, skazanie skarżącego za naruszenie porządku publicznego mniejszej wagi w odniesieniu do tego czynu oraz wymierzona mu kara piętnastu dni pozbawienia wolności sprowadzały się do ingerencji w jego prawa do wolności wyrażania opinii. W okolicznościach niniejszej sprawy Trybunał stwierdził, iż nie ma przesłanek pozwalających na uznanie działań skarżącego za inne niż zasadniczo pokojowe i bezprzemocowe. Krajowe organy władzy nie przedstawiły dowodów na to, by czyn ukarany jako „czyn chuligański mniejszej wagi” wywołał lub mógł wywołać jakiegokolwiek zakłócenia porządku publicznego lub użycie przemocy; lub by akt oplucia portretu spowodował jakiegokolwiek gniew, poruszenie czy negatywne komentarze ze strony przechodniów⁴⁴.

⁴² 10271/12, *Kilin v. Rosja*.

⁴³ 4161/13, *Wolność wyrażania opinii. Skazanie karne za oplucie portretu prezydenta Putina, Karuyev v. Rosja* – Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka; LEX nr 3287467 – wyrok z dnia 18 stycznia 2022 r.

⁴⁴ 4161/13, *Wolność wyrażania opinii. Skazanie karne za oplucie portretu prezydenta Putina, Karuyev v. Rosja* – Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka; LEX nr 3287467 – wyrok z dnia 18 stycznia 2022 r.

Trybunał również wskazuje na odstrasżający skutek, jaki może wywołać np. postanowienie o tymczasowym aresztowaniu czy skazanie karne, które to okoliczności sprowadzają się do ingerencji w prawo do wolności wypowiedzi. W sprawie *Vedat Şorli v. Turcja* skarżący został skazany wyrokiem w zawieszeniu na jedenaście miesięcy i dwadzieścia dni pozbawienia wolności za znieważenie prezydenta republiki⁴⁵. Karę wymierzono z powodu umieszczenia dwóch wpisów na profilu skarżącego na Facebooku, na które składały się karykatura oraz zdjęcie prezydenta republiki wraz z satyrycznymi i krytykującymi go komentarzami. Jeżeli chodzi o niezbędność ingerencji, zwłaszcza w odniesieniu do proporcjonalności sankcji karnej przewidzianej za znieważenie prezydenta republiki, Trybunał stwierdza, iż nic w okolicznościach niniejszej sprawy nie uzasadnia zatrzymania i tymczasowego aresztowania skarżącego ani wymierzonej mu sankcji karnej. Tym samym, zważywszy na sankcję, która ma charakter karny, wymierzoną skarżącemu wskutek stosowania szczególnego przepisu ustawowego przewidującego specjalną ochronę prezydenta republiki przed znieważeniem, która to regulacja nie może zostać uznana za zgodną z Konwencją, Trybunał stwierdza, iż rząd nie wykazał, by sporny środek był proporcjonalny do uprawnionych i realizowanych celów, oraz by był on niezbędny w demokratycznym społeczeństwie w rozumieniu art. 10 Konwencji⁴⁶.

Trybunał badał również kwestie relacji wolności wyrażania opinii i pokojowego zgromadzania się⁴⁷. Ingerencja w wykonywanie wolności pokojowego zgromadzania się nie musi sprowadzać się do bezpośredniego zakazu, prawnego lub faktycznego, lecz może składać się z różnych środków przedsięwziętych przez władze. Termin „ograniczenia” z art. 11 ust. 2 Konwencji musi być interpretowany jako termin obejmujący zarówno środki podjęte przed zgromadzeniem, w jego trakcie, jak i środki – na przykład środki karne – podjęte po zgromadzeniu, w tym kary nałożone za zorganizowanie lub wzięcie udziału w zgromadzeniu. W sprawie *ŁABĄDŹ v. Polska* wypowiedzi skarżącego oraz innych uczestników demonstracji dotyczyły kwestii zainteresowania publicznego, a w szczególności sytuacji ekonomicznej i decyzji zarządczych podejmowanych w przedsiębiorstwie, w którym skarżący pracował⁴⁸. Jednakże, jak podkreśliły sądy krajowe w swych wyrokach, skarżący nie wyrażał swej krytyki w jakiegokolwiek formie przewidzianej w przepisach ustawowych o rozwiązywaniu sporów pomiędzy

⁴⁵ 42048/19, Wolność wyrażania opinii. Znieważenie prezydenta państwa, *Vedat Şorli v. Turcja* – Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka; LEX nr 3242314 – wyrok z dnia 19 października 2021 r.; zob. również: 71320/14, Wolność wyrażania opinii. Zadośćuczynienie za zniesławienie polityka zasądzone po przeprowadzeniu postępowania cywilnego, *Ansion i Walczak v. Polska* – decyzja Europejskiego Trybunału Praw Człowieka; LEX nr 3226043 – decyzja z dnia 31 sierpnia 2021 r.

⁴⁶ 42048/19, *Vedat Şorli v. Turcja*.

⁴⁷ 10949/15, Wolność wyrażania opinii. Wolność zgromadzania się. Zorganizowanie demonstracji i rozpowszechnianie ulotek na temat dyrektora przedsiębiorstwa przez niezadowolonego pracownika, *Łabądz v. Polska* – Decyzja Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, LEX nr 3226034 – decyzja z dnia 31 sierpnia 2021 r.

⁴⁸ 10949/15, *Łabądz v. Polska*.

pracodawcami a pracownikami (w tym za pośrednictwem związków zawodowych), czy w miejscu pracy. Zamiast tego demonstrował i rozrzucał ulotki z wizerunkiem powoda naprzeciwko domu powoda, który mógł opierać się na „uprawnionej ekspektatywie” ochrony i poszanowania swego życia prywatnego⁴⁹.

W podobnej sprawie *Yezhov i inni v. Rosja* skarżący zostali skazani za poważne naruszenie porządku publicznego wskutek ich zachowania podczas protestu. Sąd krajowy potępił ich metody zastosowane jako zakazane prawem (użycie gwoździarki dla zablokowania drzwi, rzucanie petard na ulicę, wyrzucenie pracowników ministerstwa z biur i uszkodzenie ich mienia)⁵⁰. Protest skarżących dotyczył kwestii zainteresowania publicznego, to jest wprowadzenia kontrowersyjnej ustawy, a skarżący chcieli zwrócić uwagę innych obywateli i urzędników publicznych na ich sprzeciw wobec tej ustawy. Trybunał jednakże stwierdza, iż nie mieli oni prawa, aby wtargnąć do budynku publicznego, takiego jak budynek ministerstwa, w sposób, w jaki to uczynili, aby wyrazić swoją opinię. Policja zatem zasadnie zatrzymała skarżących oraz usunęła ich z budynku ministerstwa, aby chronić porządek publiczny, a działania te wydają się proporcjonalne do realizowanego celu. Jednakże, jak wynika z brzmienia wyroku krajowego, sąd rejonowy, nie dokonując indywidualnej oceny faktów w odniesieniu do każdego ze skarżących, pozbawił ich ważnej gwarancji proceduralnej przeciwko arbitralnej ingerencji w prawa chronione w art. 10 Konwencji. Nadto sąd rejonowy potępił, w sposób wyraźny, nie tylko czyny karalne zarzucone skarżącym, lecz również treść i formę ich przekazu [„przygotowali (...) antyrządowe ulotki, „wykrzykiwali antyrządowe hasła”, „okazując rażąco brak poszanowania dla (...) organu państwowego poprzez (...) wyrzucenie portretu prezydenta Federacji Rosyjskiej przez okno”) i ukarał ich za przekaz polityczny. Czyniąc tak, sąd wykazał postawę wobec politycznych poglądów, którą trudno pogodzić z wynikającym z art. 10 obowiązkiem organów krajowych w postaci zachowania neutralności w stosunku do uprawnionych poglądów politycznych oraz niezniechęcania innych osób do zaprzestania krytyki rządu. Sąd rejonowy uznał, iż antyrządowa retoryka jest niedopuszczalna, a nawet karalna. W tych okolicznościach ETPCz orzekł, iż sąd krajowy wyszedł poza wąski margines uznania przysługujący krajowym organom władzy na podstawie art. 10 w odniesieniu do debaty politycznej, kwestii zainteresowania publicznego i krytyki rządu, które cieszą się wysokim stopniem ochrony przed ingerencją państwa⁵¹.

⁴⁹ 10949/15, Wolność wyrażania opinii. Wolność zgromadzania się. Zorganizowanie demonstracji i rozpowszechnianie ulotek na temat dyrektora przedsiębiorstwa przez niezadowolonego pracownika, *Łabądź v. Polska* – Decyzja Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, LEX nr 3226034 – decyzja z dnia 31 sierpnia 2021 r.

⁵⁰ 22051/05, Wolność wyrażania opinii. Wysoka kara pozbawienia wolności za antyrządowe wypowiedzi w czasie protestu, *Yezhov i inni v. Rosja* – Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka; LEX nr 3191119 – wyrok z dnia 29 czerwca 2021 r.

⁵¹ 22051/05, *Yezhov i inni v. Rosja*.

GRANICE WOLNOŚCI WYPOWIEDZI – ASPEKTY TEORETYCZNOPRAWNE

Przedstawione dotychczas analizy wskazują, że argumentacja RPO w kasacjach wniesionych w sprawach wykroczeń jest zbieżna z poglądami ETPCz, do których zresztą RPO niejednokrotnie odwołuje się. Stanowisko prezentowane przez RPO oraz ETPCz pozwala na sformułowanie następujących wniosków o charakterze teoretycznoprawnym.

Bezspornie wolność wypowiedzi chociaż jest fundamentem społeczeństwa demokratycznego, nie jest dobrem absolutnym⁵². Podobnie jak inne zasady konstytucyjne ma ona charakter optymalizacyjny. Następnym tego jest wprowadzenie do systemu przepisów karnoprawnych, na mocy których penalizowane są zachowania, które zostały uznane za przekroczenie granic wolności słowa. Zadaniem tych przepisów w systemie jest ochrona innych wartości, choćby takich jak bezpieczeństwo czy moralność publiczna.

Na optymalizacyjny charakter zasad prawa, do których zaliczana jest zasada wolności słowa, zwracał uwagę w swoich pracach Robert Alexy⁵³. Zgodnie z tezą optymalizacji zasady prawa są normami mającymi charakter nakazów optymalizacyjnych – wymagają one, aby pożądaný przez nie stan rzeczy został urzeczywistniony w możliwie najwyższym możliwym stopniu⁵⁴. Stopień ich realizacji jest zależny od możliwości faktycznych, ale i prawnych (obszar możliwości prawnych jest określany przez przeciwstawne zasady i reguły)⁵⁵.

Podkreślić należy to, że ze względu na niski stopień szkodliwości społecznej czynów stanowiących przekroczenie granic wolności wypowiedzi często są one przez ustawodawcę traktowane jako wykroczenia. Dlatego też na pierwszy rzut oka sprawy te wydają się nieskomplikowane, a wymierzane sankcje mogą być uznawane jako

⁵² Por. O. Sitarz, *Artykuł 196 kk jako granica wolności wypowiedzi*, [w:] *Wolność wypowiedzi versus wolność religijna. Studium z zakresu prawa konstytucyjnego, karnego i cywilnego*, red. A. Biłgorajski, Warszawa 2015, s. 66.

⁵³ Teza optymalizacji („*optimization requirements*”) jest samą istotą koncepcji zasad Roberta Alexy’ego. Zob. R. Alexy, *Teoria praw podstawowych* (tłum. B. Kwiatkowska i J. Zajadło), Warszawa 2010, s. 79 i n. Por. M. Kordela, *Możliwość konstruowania ogólnej teorii zasad prawa. Uwagi do koncepcji Roberta Alexy’ego*, „*Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny*” 2007, nr 2, s. 12.

⁵⁴ Por. R. Alexy, *The Weight Formula*, [w:] *Studies In the Philosophy of Law. Frontiers of the Economic Analysis of Law*, vol. 3, red. J. Stelmach, B. Brożek, W. Załuski, Kraków 2007, s. 9-10: (...) *principles are norm requiring that something be realized to the greatest extent possible, given the factual and legal possibilities. Thus, principles are optimization requirements. As such they are characterized by the fact that they can be satisfied to varying degrees. What is more, the appropriate degree of satisfaction depends not only on what is factually possible but also on what is legally possible.*

⁵⁵ Także w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego niejednokrotnie został wyrażony pogląd o optymalizacyjnym charakterze zasad prawa: *Konstytucja w ten sposób ustala podstawowe warunki kolizji zasad, z których co najmniej jedna chroni wartość konstytucyjną będącą zarazem uzasadnieniem celu, w jakim wprowadza się ograniczenia wolności (...), i co najmniej jedna formułuje optymalizacyjny wymóg ochrony praw i wolności*. Zob. wyrok TK z dnia 16 października 2014 r., SK 20/12, OTK-A 2014/9/102.

niezbyt dolegliwe. W praktyce jednak waga tych problemów jest o wiele większa, niż mogłoby się to wydawać. Tym bardziej że sprawy o takim charakterze dotyczą często kwestii niezwykle istotnych społecznie.

W istotę rozpatrywania spraw o takim charakterze wpisane jest bowiem rozstrzygnięcie dotyczące kolizji praw i wolności konstytucyjnych. Jak pisze jedna z autorek, „Prawa i wolności gwarantowane jednostce w konstytucji są bowiem realizowane przez nią w relacjach z innymi jednostkami, którym również owe prawa i wolności przysługują. Granicę dla realizacji własnych praw i wolności wyznacza wymóg poszanowania praw i wolności innych osób”⁵⁶.

Wskazać należy, że kolizje zasad prawa rozgrywają się nie na płaszczyźnie obowiązywania, lecz na płaszczyźnie ich wagi – przy czym w efekcie rozstrzygnięcia konfliktu zasada, która ustąpiła wobec uznania jej za mającą mniejszą wagę, nie traci mocy obowiązującej⁵⁷. Orzecznictwo ETPCz oraz argumentacja RPO, która niejednokrotnie była uznawana za zasadną przez SN, prowadzi do wniosku, że chociaż zasady prawa nie podlegają hierarchizacji, w sytuacjach, gdy obywatele zabierają głos w debacie publicznej, w szczególności w celu zaprotestowania przeciwko określonym zachowaniom władzy politycznej, wolność wypowiedzi zakreślona jest szeroko. Oczywiście ustalając jej granice, należy każdorazowo wnikliwie zbadać cel, jaki przyświecał wypowiadającemu się, jego motywy oraz rangę społecznie uzasadnionego interesu, w którym zabrał on głos. Odmienną kwestią wymagającą oceny jest kontekst wypowiedzi, w tym to, czy może ona być postrzegana jako bezpośrednie lub pośrednie nawoływanie do przemocy lub jako uzasadnienie przemocy, nienawiści lub nietolerancji. Czynniki te powinny być brane łącznie pod uwagę. Dlatego też wypowiedzi, które ze względu na ich charakter, w innym kontekście mogłyby być uznane za wyczerpujące znamiona wykroczeń (poprzez ich nieprzyzwoitość, wulgarność, lekceważenie symboli etc.), w określonym kontekście, zwłaszcza w debacie publicznej, której przedmiotem jest krytyka działalności władzy publicznej, mogą być uznane za mieszczące się w granicach konstytucyjnej zasady wolności wypowiedzi. Tej kwestii nie należy z góry przesądzać, jednakże wypowiedzi w sprawach zainteresowania publicznego co do zasady są uprawnione do silniejszej ochrony, podczas gdy wypowiedzi, które wspierają lub uzasadniają przemoc, nienawiść, ksenofobię lub inne formy nietolerancji, nie mogą ubiegać się o ochronę.

Istotną kwestię stanowi to, że sam fakt, iż zasady popadają w kolizje, tłumaczony jest koncepcją limitowania praw⁵⁸. W literaturze podkreśla się, że możliwość ograniczenia zasady wywodzi się z treści art. 31 ust. 1 Konstytucji RP⁵⁹. Z przepisem tym sąd

⁵⁶ M. Florczak-Wątor, *W poszukiwaniu optymalnego modelu rozstrzygnięcia kolizji wolności sztuki i religii*, [w:] *Wolność wypowiedzi...*, s. 45.

⁵⁷ Problem kolizji zasad prawa obszernie podjęła A. Kalisz, *Rozwiązanie kolizji norm i zasad w kontekście praw człowieka. Uwagi teoretycznoprawne*, [w:] *Wolność wypowiedzi...*, s. 3-18.

⁵⁸ M. Korycka-Zirk, *Teorie zasad prawa a zasada proporcjonalności*, Warszawa 2012, s. 134.

⁵⁹ O. Sitarz, *Artykuł 196 kk...*, s. 66.

konstytucyjny powiązał zasadę proporcjonalności⁶⁰, która jest narzędziem pozwalającym na rozstrzygnięcie konfliktu zasad. R. Alexy podkreśla, że istnieje bezpośredni związek pomiędzy teorią zasad a zasadą proporcjonalności: „związek ten jest tak ścisły, jak to tylko możliwe: charakter zasady zawiera w sobie proporcjonalność, ta zaś zawiera to pierwsze”⁶¹. Zasada proporcjonalności, na którą składają się trzy elementy, a mianowicie „zdatność (przydatność)”, „niezbędność (konieczność)”, „proporcjonalność w węższym rozumieniu (*sensu stricte*)”⁶², stanowi narzędzie, które pozwala na rozstrzygnięcie konfliktu zasad *in concreto* wedle schematu ich ważenia i balansowania (poprzez dokonanie rachunku zysków i strat). Tym samym organy władzy państwowej, w szczególności organy ścigania oraz sądy, badając *ad casum* przypadki, w których obywatele mają zostać uznani za winnych popełnienia czynów związanych z publicznym głoszeniem określonych poglądów, powinny dokonać ustaleń odnośnie do tego, czy wprowadzone ograniczenia były w demokratycznym państwie konieczne i przydatne dla osiągnięcia zamierzonych celów, jak również to, czy „zyski”, będące następstwem ukarania za wykroczenie, przeważają straty związane z ograniczeniem wolności wypowiedzi (niezależnie od formy ich wyrażenia).

Odrębnym zagadnieniem jest kwestia instrumentalnego wykorzystywania przepisów karnoprawnych w celu ukarania osób głoszących publicznie poglądy odmienne od oczekiwanych przez władzę polityczną. W tym miejscu zwrócić należy uwagę na to, że zgodnie z art. 31 ust. 1 Konstytucji RP ograniczenia zasad prawa, w tym zasady wolności wypowiedzi, nie mogą naruszać istoty wolności i praw. Niestety, samo pojęcie „istoty wolności” – jak wskazuje się w rozważaniach teoretycznoprawnych⁶³ – jest dalekie od jednoznaczności, co w praktyce (pomimo ukształtowanego orzecznictwa ETPCz) pozostawia znaczne pole do wartościowań. W konsekwencji może to stanowić asumpt do rozmaitych wypowiedzi (nierazdo sprzecznych) w przedmiocie granic określonych wolności. Bez wątpienia różne względy ideologiczne mogą wpłynąć na treść tych wypowiedzi.

KONKLUZJE

W świetle przedstawionych rozważań dla zapewnienia pewnej przejrzystości celowe jest punktowe wyszczególnienie najważniejszych wniosków ogólnych.

1. Sprawy dotyczące realizacji wolności i praw obywatelskich, których przedmiot stanowią zachowania uznane za wykroczenia, choć na pierwszy rzut oka mogą

⁶⁰ Obszernie: S. Tkacz, *Kolizja praw i sposoby jej rozwiązywania w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, [w:] *Wolność wypowiedzi...*, s. 19-44.

⁶¹ R. Alexy, *Teoria praw...*, s. 97.

⁶² *Ibidem*, s. 98.

⁶³ Por. P. Śmieja, *O koncepcji „istoty wolności” w Konstytucji RP oraz w wybranych orzeczeniach Trybunału Konstytucyjnego*. Wystąpienie w ramach IX Zjazdu Młodych Teoretyków Prawa, WPiA UMK, Toruń, 4-6 września 2019.

wydawać się nieskomplikowane, w rzeczywistości są niezwykle trudne, wymagają bowiem wyważenia zasad konstytucyjnych.

2. Wolność wypowiedzi podobnie jak inne zasady konstytucyjne ma charakter optymalizacyjny. Wymaga to wyważenia *ad casum* tej zasady z wartościami, które stały za wprowadzeniem do systemu określonych przepisów karnoprawnych. Rozstrzygnięcia w tym przedmiocie nie są możliwe bez dogłębnego zbadania okoliczności zdarzenia będącego przedmiotem osądu, ale również bez wszechstronnej analizy zachowania sprawcy, w szczególności jego celów i motywów działania, w aspekcie wagi dobra społecznego, w obronie którego on występuje.

3. Granice wolności słowa w debacie publicznej, zwłaszcza gdy celem jest ocena działań władzy politycznej, są zakresłone szeroko. Z orzecznictwa EPPCz, które znajduje swoje odzwierciedlenie w argumentacji RPO, wynika, że wypowiedzi w sprawach zainteresowania publicznego co do zasady są uprawnione do silniejszej ochrony, podczas gdy wypowiedzi, które wspierają lub uzasadniają przemoc, nienawiść, ksenofobię lub inne formy nietolerancji, nie mogą ubiegać się o ochronę.

4. Rozstrzygnięcia w sprawach wykroczeń dotyczących przekroczenia granic wolności słowa w praktyce wymagają pewnych wartościowań. Przedwczesne decydowanie o nich przez sądy rejonowe w postępowaniu w trybie nakazowym może doprowadzić do wydania orzeczeń nieuwzględniających niuansów danej sytuacji, przesądzających o winie lub jej braku po stronie obwinionego. Niejednolitość orzecznictwa w tym przedmiocie, dostrzegalna także w rozstrzygnięciach SN, może wywołać u obywateli biorących udział w debacie publicznej przekonanie o niesprawiedliwości rozstrzygnięć wymierzających kary za głoszone poglądy i krytykę działań władzy politycznej oraz braku ochrony ze strony władzy sądowniczej, a tym samym stanowić zagrożenie dla wartości, jaką jest wolność wypowiedzi (wolność głoszenia poglądów), która stanowi jeden z podstawowych fundamentów demokratycznego społeczeństwa.

Bibliografia

Alexy R., *The Weight Formula*, [w:] *Studies In the Philosophy of Law. Frontiers of the Economic Analysis of Law*, vol. 3, red. J. Stelmach, B. Brożek, W. Załuski, Kraków 2007.

Alexy R., *Teoria praw podstawowych* (tłum. B. Kwiatkowska i J. Zajadło), Warszawa 2010.

Gizbert-Studnicki T., *Konflikt dóbr i kolizja norm*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1989, z. 1.

Kalisz A., *Rozwiązanie kolizji norm i zasad w kontekście praw człowieka. Uwagi teoretycznoprawne*, [w:] *Wolność wypowiedzi versus wolność religijna. Studium z zakresu prawa konstytucyjnego, karnego i cywilnego*, red. A. Biłgorajski, Warszawa 2015.

Kordela M., *Możliwość konstruowania ogólnej teorii zasad prawa. Uwagi do koncepcji Roberta Alexy'ego*, „Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny” 2007, nr 2.

Kordela M., *Zasady prawa. Studium teoretycznoprawne*, Poznań 2012.

Korycka-Zirk M., *Teorie zasad prawa a zasada proporcjonalności*, Warszawa 2012.

Krzywoń A., Wiącek M., Brzozowski W., *Prawa człowieka*, Warszawa 2021.

Maroń G., *Zasady prawa. Pojmowanie i typologie a rola w wykładni i orzecznictwie konstytucyjnym*, Poznań 2011.

Nowicki M.A. [w:] *Komentarz do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności*, [w:] *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, wyd. VIII, Warszawa 2021, art. 10. <https://sip.lex.pl/#/commentary/587259731/664323/newicki-marek-antoni-komentarz-do-konwencji-o-ochronie-praw-czlowieka-i-podstawowych-wolnosci-w...?cm=URELATIONS> [dostęp: 20.08.2022].

Sitarz O., *Artykuł 196 kk jako granica wolności wypowiedzi*, [w:] *Wolność wypowiedzi versus wolność religijna. Studium z zakresu prawa konstytucyjnego, karnego i cywilnego*, red. A. Biłgorajski, Warszawa 2015.

Staśkiewicz W., *Wykładnia Konstytucji w kręgu ideologii*, [w:] *Wykładnia Konstytucji. Inspiracje, teorie, argumenty*, Warszawa 2014.

Śmieja P., *O koncepcji „istoty wolności” w Konstytucji RP oraz w wybranych orzeczeniach Trybunału Konstytucyjnego*. Wystąpienie w ramach IX Zjazdu Młodych Teoretyków Prawa, WPiA UMK, Toruń 4-6 września 2019.

Tkacz S., *Trybunał Konstytucyjny jako organ stojący na straży konstytucyjności. Uwagi na tle analizy orzecznictwa z 2017 r.*, „Filozofia Publiczna i Edukacja Demokratyczna” 2018, nr 7(1).

Wentkowska A., Tkacz S., *Ograniczenia praw i wolności obywatelskich w dobie pandemii COVID-19 w świetle charakterystyki prawa jako systemu*, „Roczniki Administracji i Prawa” 2021, XXI, z. 1.